

Є. І. Бірюков,
к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту,
маркетингу та публічного адміністрування, Заклад вищої освіти
"Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5333-8839>
С. О. Тульчинська,
д. е. н., професор, завідувачка кафедри економіки і підприємництва,
Національний технічний університет України
"Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1409-3848>

DOI: 10.32702/2306-6814.2026.7.64

НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ САМОРОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ В УМОВАХ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Ie. Biriukov,
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Management, Marketing and Public Administration,
Higher education institution "Academician Yuriy Bugay International Scientific and Technical University"
S. Tulchynska,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Economics and Entrepreneurship,
National technical university of Ukraine "Igor Sikorsky Kiev polytechnic institute"

DIRECTIONS FOR ACTIVATING THE SELF-DEVELOPMENT OF THE TERRITORY OF UKRAINE
IN CONDITIONS OF MACROECONOMIC INSTABILITY

У статті досліджуються особливості активізації саморозвитку територій України в умовах макроекономічної нестабільності, трансформацій, воєнних викликів та необхідності післявоєнного відновлення держави. Обґрунтовано, що підвищення економічної стійкості країни значною мірою залежить від здатності територій ефективно використовувати власний ресурсний, економічний та людський потенціал, формувати сприятливе середовище для розвитку підприємства та залучення інвестицій. Встановлено, що територіальні громади відіграють ключову роль у формуванні місцевої економіки, оскільки на їх території зосереджені природні, культурні та людські ресурси, раціональне використання яких створює передумови для розвитку господарської діяльності, зростання економічної активності та підвищення якості життя населення. Одним із чинником економічного розвитку територіальних громад визначено підтримку малого та середнього підприємництва. Значну роль у цьому процесі відіграють органи місцевого самоврядування, які забезпечують формування сприятливого підприємницького середовища та стимулювання ділової активності. Приділено увагу значенню інвестиційної діяльності та розвитку інфраструктури, зокрема транспортної, комунальної, енергетичної та соціальної, що підвищує привабливість територій для проживання, ведення бізнесу та реалізації економічних проєктів. Підкреслено важливість розвитку людського капіталу через підвищення якості освіти, медичного забезпечення та доступу до культурних і соціальних послуг. Розглянуто роль громадської участі у процесах місцевого самоврядування, що сприяє підвищенню прозорості

управління, зміцненню довіри до влади та ефективності прийняття управлінських рішень. Обґрунтовано, що активізація саморозвитку територій потребує застосування комплексу інструментів, спрямованих на посилення інтелектуального, виробничого та фінансового потенціалу громад. До ключових напрямів віднесено розвиток людського капіталу, підтримку підприємництва, релокацію підприємств із небезпечних територій, удосконалення взаємодії між владою, бізнесом та громадськістю, а також залучення внутрішніх і зовнішніх фінансових ресурсів.

The article examines the features of activation of self-development of territorial communities of Ukraine in the conditions of modern socio-economic transformations, military challenges and the need for post-war restoration of the state. It is substantiated that increasing the country's economic stability largely depends on the ability of territorial communities to effectively use their own resource, economic and human potential, to form a favorable environment for the development of entrepreneurship and attracting investments. It is established that territorial communities play an important role in the formation of the local economy, since natural, cultural and human resources are concentrated on their territory, the rational use of which creates the prerequisites for the development of economic activity, growth of economic activity and improvement of the quality of life of the population. Support for small and medium-sized businesses is identified as an important factor in the economic development of communities. Local governments play a significant role in this process, ensuring the formation of a favorable business environment and stimulating business activity. Attention is paid to the importance of investment activity and infrastructure development, in particular transport, communal, energy and social, which increases the attractiveness of territories for living, doing business and implementing economic projects. The importance of human capital development is emphasized by improving the quality of education, medical care and access to cultural and social services. The role of public participation in local self-government processes is considered, which contributes to increasing the transparency of management, strengthening trust in authorities and the effectiveness of managerial decision-making. It is substantiated that the activation of self-development of territories requires the use of a set of tools aimed at strengthening the intellectual, production and financial potential of communities. The key areas include the development of human capital, support for entrepreneurship, relocation of enterprises from dangerous territories, improving interaction between authorities, business and the public, as well as attracting internal and external financial resources.

Ключові слова: саморозвиток, розвиток, територія, регіон, територіальні громади, місцевий економічний розвиток, сталий розвиток територій.

Key words: self-development, development, territory, region, territorial communities, local economic development, sustainable development of territories.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

В умовах макроекономічної нестабільності, воєнних викликів, післявоєнного відновлення та євроінтеграції розвиток України значною мірою залежить від спроможності територій самостійно формувати базис для економічного зростання та підвищувати якість життя населення. Проведена реформа децентралізації надала громадам широкі повноваження і ресурси, однак їх використання залишається нерівномірним: значна частина територій зберігає фінансову залежність від державних трансфертів, має слабку економічну базу та обмежену інвестиційну активність.

За таких умов особливої ваги набуває перехід від моделі підтримки територій до моделі їх саморозвитку, що базується на використанні місцевого потенціалу, підприємництва, інновацій і партнерства. Виходячи із вище означеного, актуалізується необхідність визначен-

ня ефективних напрямів активізації саморозвитку територій, що слугуватиме передумовою зменшення регіональних диспропорцій, підвищення стійкості громад і забезпечення сталого просторового розвитку України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Різні аспекти розвитку територій в умовах макроекономічної нестабільності та трансформацій розглядали у працях багатьох науковців. Зокрема, в роботі І. Тимечко охарактеризовано найкращі практики та підходи до розвитку територіальних громад [8]. У праці З. Бурика та М. Огороднічука визначено інтегративні аспекти розвитку громад і територій в сучасних умовах [2]. У статті О. Лівандовської О. та А. Камашева обґрунтовано інтегрований підхід до відновлення територій який повинен охоплювати комплекс управлінських, со-

ціальних, нормативних, технологічних та екологічних аспектів, спрямованих на формування гармонійного і стійкого середовища [5]. В свою чергу, у дослідженні С. Коваленко проаналізовано деякі аспекти цифровізації, що відкривають нові можливості для розвитку територій та підвищення інституційної спроможності територіальних громад України [3].

Попри значну увагу до питань розвитку територій, проблема активізації їх саморозвитку потребує подальших досліджень, що зумовлено постійними соціально-економічними трансформаціями, наслідками війни, процесами післявоєнного відновлення та необхідністю адаптації регіональної політики до європейських підходів управління розвитком територій.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає в обґрунтуванні ключових напрямів активізації саморозвитку територій України в умовах макроекономічної нестабільності, децентралізації та післявоєнного відновлення, з метою підвищення економічної спроможності територіальних громад і забезпечення їх сталого розвитку.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В умовах макроекономічної нестабільності, воєнних викликів та необхідності післявоєнного відновлення України особливого значення набуває посилення ролі територіальних громад у забезпеченні розвитку держави. Стійкість національної економіки значною мірою залежить від спроможності територій ефективно використовувати власний ресурсний, економічний та людський потенціал, формувати сприятливе середовище для підприємництва та інвестицій.

Нині територіальні громади виступають важливими суб'єктами формування місцевої економіки та мають значний потенціал для її ефективного зростання. Насамперед це пов'язано з наявністю на територіях різноманітних природних, культурних і людських ресурсів, раціональне використання яких створює передумови для розвитку господарської діяльності, підвищення економічної активності та покращення умов життя населення.

Однією із складових розвитку територій є також підтримка малого та середнього підприємництва, яке забезпечує створення нових робочих місць, сприяє розвитку інновацій та формує основу економічної динаміки громад. У цьому контексті значну роль відіграє діяльність органів місцевого самоврядування щодо формування сприятливого підприємницького середовища та стимулювання ділової активності.

Не менш значущим чинником розвитку є залучення інвестиційних ресурсів, що дає змогу реалізовувати інфраструктурні та економічні проекти, спрямовані на модернізацію місцевої економіки. Поряд із цим важливе значення має розвиток транспортної, комунальної, енергетичної та соціальної інфраструктури, що підвищує привабливість територій для проживання та ведення бізнесу.

Суттєвий вплив на економічний розвиток територій має і рівень розвитку людського капіталу, що формується через якість освіти, системи охорони здоров'я та доступ до культурних і соціальних послуг. Разом з тим

сучасні підходи до розвитку територій передбачають дотримання принципів екологічної збалансованості та відповідального використання природних ресурсів.

Однією умовою ефективного розвитку громад також є активна участь мешканців у процесах місцевого самоврядування, що сприяє підвищенню прозорості управління, зміцненню довіри до влади та більш ефективному прийняттю управлінських рішень [7].

Ключовими завданнями, що стоять перед сучасною політикою розвитку територій, є посилення їх внутрішнього потенціалу та створення умов для активної участі населення у формуванні політики розвитку власної території. Йдеться насамперед про підвищення спроможності місцевих жителів до спільних дій, формування активної громадянської позиції та розширення можливостей впливу населення на процеси місцевого розвитку. Ключовим аспектом є трансформація позиції мешканців громад із пасивних спостерігачів у безпосередніх учасників прийняття рішень, що сприяє розвитку механізмів участі.

Не менш вагомим напрямом є формування на локальному рівні атмосфери довіри, взаємної підтримки та партнерства між жителями, органами місцевого самоврядування, бізнесом і громадськими організаціями. Такі взаємовідносини сприяють зміцненню соціальної згуртованості, розвитку соціального капіталу та формуванню відчуття спільності інтересів і відповідальності за розвиток території. У свою чергу це створює передумови для подолання соціальної ізоляції та активізації колективних ініціатив.

Реалізація зазначених завдань потребує розуміння механізмів розвитку територіальних громад, зокрема процесів формування соціального капіталу, підвищення рівня громадської активності та здатності населення спільно відстоювати власні інтереси. Важливу роль у цьому відіграють різні інструменти громадської участі, економічного розвитку та партнерської взаємодії.

Серед таких підходів особливе значення має розвиток місцевої економіки, що передбачає використання внутрішнього ресурсного потенціалу територій, підтримку підприємницької діяльності, розвиток кооперації та реалізацію місцевих економічних ініціатив. Сучасні підходи до розвитку територій передбачають орієнтацію на принципи сталого розвитку, які передбачають поєднання економічного зростання, соціального добробуту населення та збереження природного середовища для майбутніх поколінь [9, с. 58].

Погоджуємось із З. Бурик та М. Огороднійчук [2], що в контексті активізації саморозвитку територій вагоме значення має використання комплексу інструментів, спрямованих на посилення інтелектуального, виробничого та фінансового потенціалу територіальних громад. Реалізація таких інструментів дозволяє створювати сприятливі умови для економічного розвитку, підвищення конкурентоспроможності територій та зміцнення їх соціально-економічної стійкості.

Зокрема, одним із важливих напрямів є розвиток інтелектуального потенціалу територій, що передбачає формування умов для розвитку людського капіталу, підвищення рівня освіти та професійних компетенцій населення. Значущу роль у цьому відіграють

заходи, спрямовані на соціальну інтеграцію внутрішньо переміщених осіб, розвиток комунікацій між громадою, бізнесом та органами влади, а також створення можливостей для доступу до освіти та професійного розвитку. На різних рівнях управління необхідно формувати узгоджену політику підтримки людського капіталу: на державному рівні — через відповідні освітні та соціальні програми, на регіональному — через координацію діяльності установ і організацій, а на місцевому — через підтримку професійного розвитку населення та формування сприятливого освітнього середовища. Одним із завдань також є створення умов для повернення українців та залучення їхнього потенціалу до відновлення і розвитку територій.

Істотним чинником активізації саморозвитку територій є зміцнення виробничого потенціалу громад, що передбачає формування сприятливих умов для розвитку підприємництва, підтримку релокації підприємств із небезпечних територій, удосконалення нормативно-правового середовища для діяльності бізнесу та налагодження ефективної взаємодії між органами державної влади, місцевого самоврядування та підприємницьким сектором. Інструментом у цьому напрямі може стати створення інформаційних платформ для підприємств, що переміщуються, з доступом до даних про можливості розміщення бізнесу у територіальних громадах.

Не менш вагомим напрямом є забезпечення фінансової підтримки розвитку територій, що передбачає як державну підтримку функціонування громад у складних умовах воєнного часу, так і формування фінансових передумов для їх самостійного розвитку у післявоєнний період. Зокрема, важливим є збереження належного рівня фінансування освітніх і медичних послуг, що дозволяє підтримувати людський і трудовий потенціал територій. Також вагому роль відіграє залучення позабюджетних ресурсів через участь громад у міжнародних та державних програмах, розвиток фандрайзингової діяльності, реалізацію спільних проєктів з міжнародними організаціями та пошук альтернативних джерел фінансування для реалізації місцевих ініціатив розвитку [2, с. 524].

Виходячи із вище означеного, активізація саморозвитку територій України потребує комплексного підходу, що передбачає реалізацію системи взаємопов'язаних напрямів, спрямованих на ефективне використання внутрішнього потенціалу територіальних громад. Йдеться не лише про економічне зростання, а й про формування сприятливого інституційного середовища, розвиток людського капіталу, модернізацію інфраструктури та підвищення рівня участі населення у проце-

Рис. 1. Напрями активізації саморозвитку територій України

Джерело: складено автором за даними [1; 3; 4; 6; 10].

сах місцевого розвитку. У сукупності такі напрями створюють основу для підвищення економічної спроможності територій, зміцнення їх конкурентних переваг та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку. З огляду на це доцільно виокремити ключові напрями активізації саморозвитку територій України (рис. 1).

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів дослідження дозволяє зробити висновок, що активізація саморозвитку територій України є важливою передумовою забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку держави, особливо в умовах макроекономічної нестабільності та воєнних викликів, післявоєнного відновлення та подальшої європейської інтеграції. Сучасна модель регіонального розвитку дедалі більше орієнтується на використання внутрішнього потенціалу територій, що передбачає підвищення ролі територіальних громад у формуванні власної економічної бази, ефективному управлінні ресурсами та реалізації стратегій місцевого розвитку.

Встановлено, що саморозвиток територій значною мірою залежить від здатності громад ефективно використовувати наявний ресурсний потенціал, який вклю-

чає природні, економічні, людські та інституційні ресурси. Раціональне управління цими ресурсами створює передумови для формування конкурентних переваг територій, стимулювання підприємницької активності та підвищення рівня зайнятості населення.

Вагому роль у забезпеченні саморозвитку територій відіграє залучення інвестиційних ресурсів та розвиток інфраструктури. Створення сприятливого інвестиційного клімату, підтримка інноваційної діяльності та модернізація транспортної, комунальної та соціальної інфраструктури сприяють підвищенню інвестиційної привабливості територій та створюють умови для реалізації стратегічних проєктів розвитку громад. Окремого значення набуває розвиток людського капіталу як ключового чинника довгострокового розвитку територій. Підвищення якості освіти, розвиток професійних компетенцій населення, створення умов для зайнятості та самореалізації громадян сприяють формуванню інноваційного потенціалу територій.

В цілому, активізація саморозвитку територій України має базуватися на комплексному поєднанні економічних, соціальних, інституційних та інфраструктурних напрямів розвитку. Реалізація такого підходу дозволить підвищити економічну самодостатність територіальних громад, зменшити регіональні диспропорції та створити передумови для формування стійкої моделі просторового розвитку України.

Перспективи подальших наукових розвідок у цьому напрямі будуть спрямовані на оцінку ролі фінансової політики у стимулюванні саморозвитку територій.

Література

1. Бурик З. М. Розвиток регіонів та об'єднаних територіальних громад у контексті децентралізації. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 23. С. 85—90.
2. Бурик З. М., Огороднійчук М. В. Розвиток громад та територій в умовах сучасності. Суспільство та національні інтереси. 2025. № 4 (12). С. 513—529.
3. Коваленко С. В. Розвиток територій на засадах цифровізації. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2022. № 5. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2022-5-02-04> (дата звернення 05.02.2026).
4. Красій М. О. Інституційна спроможність органів місцевого самоврядування у забезпеченні реалізації державної політики розвитку урбанізованих територій. Суспільство та національні інтереси. 2026. № 2 (22). С. 1217—1226.
5. Лівандовська О. А., Камашев А. В. Інтегрований підхід до відновлення територій: управління розвитком та інфраструктурне забезпечення. Сталый розвиток економіки. 2025. № 3 (54). С. 87—93.
6. Опанасюк Ю. А., Деміхов О. І., Таранюк Л. М., Таранюк К. В., Дегтярьов В. А. Особливості розроблення стратегії розвитку територіальної громади в сучасних умовах. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2024. № 5. URL: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.5.6> (дата звернення 02.02.2026).
7. Пронько Л. М., Затайдух К. Ю., Чорний Я. І. Економічний розвиток територіальних громад: сутність, особливості та стратегічні перспективи. Економіка та суспільство. 2024. Вип. 59. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-65> (дата звернення 10.02.2026).

10.32782/2524-0072/2024-59-65 (дата звернення 10.02.2026).

8. Тимечко І. Р. Концептуальні підходи до розвитку територіальних громад. Проблеми економіки. 2019. № 1 (39). С. 83—88.

9. Тульчинська С. О., Дергалюк М. О. Розвиток регіональних економічних систем в умовах цифрової трансформації: монографія. Київ, Ви-во "7БЦ", 2025. 153 с.

10. Тульчинська С. О., Гавронський А. О. Інноваційний розвиток територій як базис повоєнного відновлення економіки України. Інвестиції: практика та досвід. 2025. Вип. 19. С. 89—93.

References:

1. Buryk, Z.M. (2020), "Development of regions and united territorial communities in the context of decentralization". *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 23, pp. 85—90.
2. Buryk, Z.M. and Ohorodniichuk, M.V. (2025), "Development of communities and territories in modern conditions". *Suspilstvo ta natsionalni interesy*, vol. 4, no. 12, pp. 513—529.
3. Kovalenko, S.V. (2022), "Development of the territory on the basis of digitalization. Problems of modern transformations". *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: pravo, publichne upravlinnia ta administruvannia*, vol. 5. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2022-5-02-04>.
4. Krasii, M.O. (2026), "Institutional assistance to local governments in ensuring the implementation of state policy for the development of urbanized territories". *Suspilstvo ta natsionalni interesy*, vol. 2, no. 22, pp. 1217—1226.
5. Livandovska, O.A. and Kamashev, A.V. (2025), "Integrated approach to territorial renewal: development management and infrastructure provision". *Stalyi rozvytok ekonomiky*, vol. 3, no. 54, pp. 87—93.
6. Opanasiuk, Yu.A., Demikhov, O.I., Taraniuk, L.M., Taraniuk, K.V. and Dehtiarov, V.A. (2024), "Features of developing a strategy for the development of a territorial community in modern conditions". *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, vol. 5. <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.5.6>.
7. Pronko, L.M., Zataidukh, K.Yu. and Chornyi, Ya.I. (2024), "Economic development of territorial communities: essence, features and strategic prospects". *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 59. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-65>.
8. Tymechko, I.R. (2019), "Conceptual approaches to the development of territorial communities". *Problemy ekonomiky*, vol. 1, no. 39, pp. 83—88.
9. Tulchynska, S.O. and Derhaliuk, M.O. (2025), *Rozvytok rehionalnykh ekonomichnykh system v umovakh tsyvrovoi transformatsii [Development of regional economic systems in the context of digital transformation]*, Vy-vo "7BTs", Kyiv, Ukraine.
10. Tulchynska, S.O. and Havronskyi, A.O. (2025), "Innovative development of the territory as the basis of the military restoration of the economy of Ukraine". *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 19, pp. 89—93.

Отримано редакцією журналу / Received: 16.03.26

Профцензовано / Revised: 29.03.26

Схвалено до друку / Accepted: 09.04.26